

Erindringer fra Treaarskrigen

af N. L. Feilberg.

(Sognepræst i Ullerup i Sundeved 1847–64¹).

Ved H. P. H. Novrup, Alslev.

En Dag, jeg kom hjem fra Byen, standsedes jeg paa Korsvejen af et: »Hvem der?« »Præsten!« »Behag at tage Hatten af!« Lidt forundret over dette Forlangende af en Underofficer tog jeg smilende til Hatten. »Passér, den skaldede Præst passerer frit, den anden paapasses!« I de følgende Dage fik jeg mærkelige Besøg. Kromand Schmidt kom i Mørkningen, Hatten trykket ned om Panden. Han meldte Friskarernes Ankomst til Krattet i Felsted, mente, at jeg var kaldet til Ullerup for at støtte Befolkningen, hvorfor han kom til mig med denne Underretning.

En anden Aften kom en Boelsmand. Han ønskede et godt Raad. Til sin egen Præst kunde han ikke henvende sig; thi han var Hjemmetysker. Nu var Sagen den, at han for over 20 Aar siden havde lavet falske Rigsbanksedler paa Grund af de daarlige Tider for Bonden. Han var greben og bragt til Odense, rømmet af Fængslet og kommen hjem, havde gravet en underjordisk Gang for at slippe bort, naar han blev eftersøgt af Øvrigheden. Nu tænkte han, at han som Flygtning havde lært Omegnens Skove, Stier og

Veje saa godt at kende i sine mange angstfulde Lidelsesaar, at han var i Stand til at gøre den danske Hær god Tjeneste som Spion, og efter fuldbragt Arbejde faa Benaadning af Kongen. Jeg raadede ham at fortælle samme Historie til Overkommandoen, det var jo ikke usandsynligt, at hans Tjenester og de udstandne Lidelser tilsammen kunde bevirke Opfyldelsen af hans Ønske. Og saaledes gik det. Efter Krigen levede han frit paa sin Gaard.

Jeg skulde til V. Vedsted²). Paa Felsted Mark saa jeg et Køretøj, bevogtet af danske Soldater. Paa et Spørgsmaal til en Vejarbejder svarede denne: »Det er Sognets Præst og Degn.« Jeg red derhen og spurgte min Kollega Godt, om hans Hustru vidste om hans Arrestation, og om jeg skulde bringe hende Bud fra ham? Nej, det behøvedes ikke, hun vidste Besked, og han vilde snart komme hjem efter afholdt Forhør i Aabenraa. Capt. Bülow fandt min Adfærd mistænkelig og sendte Bud til Bataillons-Commandøren Oberst Bülow. Han kom straks ridende, spurgte hvem jeg var. »Hans Majestæts Kong Frederik VII.s Embedsmand, Hovedpræst i Ullerup. Her er mit Kaldsbrev.« Det havde jeg taget med som Pas. Jeg fik Tilladelse til at passere. Paa Landevejen mellem Flensborg og Aabenraa slog jeg Følge med en Dragon-Ordonnans. Aabenraa myldrede af danske Soldater og ved Hovedkvarteret gjorde de Gaden ufremkommelig. Ordonnansen var gaaet ind. Der blev en Aabning i Stimlen. Jeg sporede min Hest for at komme videre. »Var det ikke den Mand, Ordonnansen bragte med?«, raabte en Underofficer. Jo, var det mangestemmige Svar. »Før mig til Generalen!« »Han er ikke til Stede!« Naa, der sad jeg paa Forundrings-Sadlen. Enden blev, at man førte mig til General Vedels Adjudant Løjtnant Rosen, som gav mig en Soldat til Ledsager gennem

Byen. Det var for silde til Rejsens Fortsættelse. Jeg forblev i Hotellet schl-holst. Haus for Natten. Naturligvis var Hotellet fuldt af danske Krigsfolk. Ovenpaa hørtes Sang. Jeg gik op ad Trappen og lyttede til Fædrelandssangene, som med glad Jubel tonede ud fra et Værelse, hvor en Del af 13. Bataillons Mellemstab var samlede om en Bolle Puns. Paa Gangen samtalede jeg med en theol. Candidat Schleppegrell, som frivillig var gaaet i Krig, en Brodersøn af Oberst Schleppegrell. Han var dengang Menig.

Da han havde forladt mig, blev jeg staaende og hørte paa Sangen. Pludselig aabnedes Døren. Man bød mig ind, gav mig et Glas Puns i Haanden, forlangte, at jeg skulde drikke paa vort elskede Fædreland Danmarks Sejr over Oprørerne. Alt tydede paa, at en schl-holstensk Spion var falden i deres Hænder. De sendte mig uvenlige Blikke. Glad var jeg ikke. Et Tilfælde hjalp mig ud af Situationen. »Er det ikke Hr. Ichdashausen, jeg har den Fornøjelse at gense? Vi saas sidst i Fredericia, hos min Svoger Regimentskvartermester Bilsted.« Nu præsenterede Sergenten mig som dansk Patriot, og jeg var pludselig forvandlet fra Spion til kærkommen Gæst. En Underofficer fra Angel forsikrede mig, at han med koldt Blod kunde skyde sin Broder, ja sin Fader ned, om han traf ham i Oprørshæren. Uden flere Eventyr fortsatte jeg Rideturen næste Morgen, og inden Aften var jeg i V. Vedsted, forstødt og formaset, hudløs i Sædet og paa Laarene. Jeg saa til Emma Bugge og Børnene, som befandt sig vel, ogsaa til Frederik og Peter³⁾ i Ribe, og hilste paa Amtmand Grev Sponneck. Han bad mig, saa snart jeg var kommen hjem sige mundtlig til Kongen, at den danske Søofficer Løjtn. Donner havde opbragt vore Krydsfartøjer i Vesterhavet til Slesv.-Holstenerne. Altsaa tog jeg Dagen

efter min Hjemkomst til Sønderborg. Kongen boede hos Byfoged Helmar Finsen. I Forstuen satte jeg mig hos Admiral Olfert Fischer, hvem jeg meddelte mit Ærinde. Han lo og sagde: »Det tror jeg nok, han har altid været mere tysk end dansk.« En Dragon-Korporal kom ud fra Kongens Gemak med Dane-brogskorset paahæftet af Kongens højstegne Hænder. Han havde overbragt sig selv med 40 Dragoner til vor Krigshær, saa snart han var kommen saa langt Nord paa, for at han kunde udføre denne Bedrift. Taarer stod ham i Øjnene. Det samme saa jeg paa Kongen, denne havde en Stridshandske paa den ene Haand og Arm, den anden med Pikkelhuen paa Bordet. Jeg forebragte den ubehagelige Melding fra Stiftamtmanden i Ribe. »Jeg haaber De bliver mig tro«, svarede Kongen og slog Haanden med Stridshandsken i min. Jeg lovede ham Troskab. Et Par Dage efter sejrede vore over Oprørerne ved Bov. Dagen før faldt en dansk Soldat under en Rekognisering. Han hed Sejr og blev jordfæstet i Ringenæs. Bønderne ansaa Navnet for et godt Varsel. Søndag d. 9. April hørte jeg Kanonaden ved Bov, da jeg gik fra Kirke. Min Værtinde Fru Meyer vovede ikke at forblive længer i Præstegaarden. Hun lejede en Mand til at befordre sig, trak en Pose med Sølvpenge ud af Tromlen paa en Kakkellovn. Med den og et Par Kufferter afgik hun samme Dag til sin Datter og Svigersøn paa Endrupholm. Min Hustru og jeg overtog altsaa fra nu af Husholdningen med vor trofaste Pige Store Maren.

Min Eftermand, Præsten Jørgensen, var kommen til V. Vedsted. Med ham skulde jeg opgøre Regnskabet over Naadensaaret og saa hjemføre til Ullerup vor Lærerinde og 3 Børn. Jeg var derfor straks efter Gudstjendste, paa 1. Paaskedag d. 23. April, kørt

fra min Præstegaard ved Alssund til V. Vedsted Præstegaard medbringende 2 Sønner, som gik i Ribe Skole. Vi maatte overnatte i Schæferhuset. Vejret var ubehageligt, Nordenvind med sneblandet Regn. I Aabenraa vidste man Kl. 5 Eftermd. intet om Slaget ved Slesvig, og Kromanden i Schæferhuset vilde vide, at Kampen skulde finde Sted 2. Paaskedag. Han gentog ofte den Bemærkning, at dette grimme Nordenvind vilde for vor Krigshær være saa godt som 10,000 Mand til den lille Flok. Paa den videre Rejse d. 24. hørtes intet om et Sammenstød med Fjenden, ikke heller i V. Vedsted d. 25. og 26. Men saa kom foruroligende Rygter om et tabt Slag. Jeg sendte derfor Lærerinden med Børnene af Sted til Ullerup, selv vovede jeg ikke at køre med. Hjemmetyskerne kunde gøre sig en Fornøjelse af at lade den danske Præst anholde paa Vejen, navnlig i Aabenraa, og det var mig magtpaaliggende at komme snarest mulig hjem. Dette Maal, mente jeg, naedes bedst ved at gøre Rejsen over Snoghøj, Fyn og Als, hvorfra jeg saa kun havde 1½ Mil til Ullerup. Altsaa begav jeg mig til Ribe d. 28.de for at leje Befordring til Snoghøj; men der var ingen Vogn at faa, alle var i Gang med at bringe Personer og Gods nordpaa. Jeg saa mig imidlertid om i Byen. Paa Torvet var Folk samlet om et Par Vogne. En Løjtnant Nikolin lod en af Kasserne, hvormed Vognene var læssede, opbryde. Den indeholdt smaa Salonbøsser, bestemte for Slesvig-holstenerne, men opbragte af vore.

Gaden ud til Sønderbro havde patriotiske Borgere forsynet med Plankeværk af Brædder, hvori Skydehuller. Man vilde forsvare Byen til sidste Mand, Fjenden skulde kun faa en Hob Grusdynger. Da jeg midt i denne Flok, som stolede paa disse Forsvarsanstalter, spurgte, om de vel kunde staa for et

Kanonskud, raabtes der noget om en Forrædder og Kryster. Jeg sneg mig bort og holdt mig siden inden Døre hos Amtmand Sponneck. Efter at jeg havde spist Frokost hos Fysikus Kjær og endnu engang forhørt mig om Vogn, begav jeg mig til Fods, den 29. April 1848 med Kæp i Haand, Kavaj paa Armen, ad Snoghøj til, ledsaget af Cand. theol. Müller, Bispens Søn. Solen skinnede paa den stille, varme Aprilsdag. Foraarsluften var trykkende, Kavajen tung. Da Müller vendte om $\frac{1}{4}$ Mil fra Ribe, satte jeg mig mat paa Vejdiget, overvejende hvor mange Timer en 12 a 13 Mils Vandring vilde medtage. Da oplivedes jeg ved Synet af en fra Ribe kommende Vogn. Kusken ene paa Forsædet, 2 Damer paa Bagsædet, Oppakning bagi. Jeg rejste mig, nærmede mig Vognen med Anmodning om Tilladelse til at sidde op hos Kusken. »Nej hvilken lykkelig Tilskikkelse!« raabte begge Damer, »det er jo Pastor Feilberg. O Gud ske Lov! Vi er saa bange for at køre denne Tur.« Jeg blev da modtaget som Beskytter og med taknemmelig Glæde, og glad var jeg.

Institutbestyrinde Frk. Petersen og Kreaturhandler Jens Knudsens Enke agtede sig over Snoghøj til København. Vi bedede i en Kro, lidt før vi naaede Foldingbro, mødte, da vi atter var i Vej, en Bonde, som raabte: »Vend om!, vend om!, danske og tyske slaas ved Foldingbro.« Mit Herskab vilde rette sig efter Mandens Opfordring, men jeg fik dem til at vente, indtil jeg havde undersøgt Situationen. Et Batteri havde passeret Broen, efterfulgt af et Regiment Dragoner, som af Bonden var antaget for Tyskere. Jeg talte med Auditor Dahlerup og flere. Hvor saa Mandskab og Heste medtagne ud. Sadler var aftagen hist og her, og man saa Hesterygge i blodigt Kød og Dragoner sidde sovende paa afmagrede Heste.

Om Broen skulde afkastes vidste ingen. Jeg skyndte mig tilbage efter mine Rejsefæller, og vi kom over Broen. Længere mod Øst mødte vi Christjan Thorup, Rektorens Søn, kørende ad Ribe til. Han agerede frivillig Ordonnans, skulde bringe Efterretninger til Ribe. Lidt længer mod Øst skreg Damerne: »Nu kommer Tyskerne, hvad skal vi dog gøre?«. Nær synet som jeg er, kunde jeg ingen Fjender se mod Syd. Jeg fik min Kikkert frem og saa Hestgarden i gule Munderinger, lange blanke Støvler, sorte Hjelme, dem behøvede vi ikke at frygte.

Mod Aften naaede vi Snoghøj, jeg anmodede Færge manden om snarest muligt at sætte os over til Middelfart. Derom kunde der imidlertid slet ikke være Tale. Regeringen fra Haderslev D'Hrr. Lassen, Kirstein og Sponneck var ankommen med sit Arkiv. Masser af Gods fra Fredericia og et Mylr af Mennesker ventede paa Lejlighed til Fyn. Denne nedslaaende Efterretning meddelte jeg mine Rejsefæller. »Aa la mæ fo æ Mand i Taak«, sagde Md. Knudsen, jeg ledsagede hende til ham. »A æ Jens Knudsens Kuen og vil saa gærn øver«. »Er De Jens Knudsens Kone? Ja saa skal jeg se, hvad jeg kan gøre for Dem«. Inden en halv Time sad vi i en Færgebaad. Imidlertid havde jeg nysgerrig spurgt Manden, hvorledes Navnet Jens Knudsen kunde virke som en Trylleformular. »Fra mit 6. Aar har jeg nu i 40 Aar, baade Paaske og Mikkelsdag, glædet mig til de Flokke store, smukke, røde Køer, Jens Knudsen har bragt hertil paa Vejen til Trommesalen i København, hvor de skulde sælges«, lød Svaret.

Paa Hotellet i Middelfart var ingen Seng at faa, for Øjeblikket ikke engang en Stol at sidde paa. Hotellet var overfyldt af rejsende og nysgerrige Byfolk. Samme Spørgsmaal til Værten, samme Afvisning

som i Snoghøj. Md. Knudsen frem: »A æ Jens Knudsens Kuen!« »Ja saa skal jeg skaffe Dem Logi i Byen«. Og saaledes skete det. Imidlertid blev jeg i Gæstestuen, staaende i en Flok af Spørgere. Blandt andet fortalte jeg, at vor provisoriske Regering var i Færd med at færges over. Nu gjaldt det at tage frimodigt paa Sagerne, ligesom de romerske Raadsherrer fordum. Efterhaanden svandt Gæsterne, saa jeg fik Disposition over Sofaen i Gæstestuen, hvor jeg tilbragte Natten i Klæderne. Dagen efter, d. 30., gik Rejsen videre til Odense, hvor vi skiltes ad, fra begge Sider særdeles tilfredse med Kompagniskabet.

Næste Dag naaede jeg til Als, og vandrede til Sønderborg. »Om jeg maatte faa Forlov til at tage over til Sundeved?« General Hedemann henviste til Stabschefen Hr. Læssø. »Er De gal«, svarede han. »Man vil betragte Dem som Spion og arrestere Dem, vi lader heller ikke nogen passere vore Forposter«. For silde fortrød jeg min dumme Rejseplan. Slukøret drev jeg ud til Krog-Meyer i Ulkebøl, som modtog mig venlig og gav mig Logi, skønt Gaarden var stærkt belagt med Indkvartering, der iblandt Oberst Rye, Captajnerne Wørishøffer og Kranold. Rye trøstede mig med Udsigten til, at Broen byggedes over Sundet, og at Sundeved om ikke mange Dage vilde blive ryddet for Fjender. Ogsaa forsikrede han, at min Hustru var under god Varetægt.

Den hannoveranske General Halkett laa i Ullerup, og han var en Hædersmand. Rye var en forekommende Mand. Damerne talte om en smuk Udsigt. Han hørte det og kom straks med Tilbud om at befordre os, dersom vi vovede Udflugten, med Forspand af hans Rideheste og ham selv som Kusk, et Tilbud som vi gerne modtog. Hvor vel jeg end befandt mig i daglig Selskab med min Kollega Hans

Krog-Meyer, hans elskværdige Hustru f. Gørtz, hans Indkvartering, kunde jeg ikke komme til Sindsro. Vel udsattes Forposter hinsides Sundet, men om et større Foretagende hørtes intet. For at adsprede de urolige Tanker foretog jeg en Rejse til København. Med Svoger Chr. Petersen besøgte jeg Minister Monrad. Han bød Kaffe og sendte Pigen ned for at købe nogle Cigarer. Intet Spor af Fornemhed i hans Hus. Svoger Krohn aandede og levede i Frihedsrus. Mit Ophold blev kun kort, jeg hørte, at Casper Købke skulde føre »Hekla« til Sønderborg, fik Tilladelse til at gaa med som Passagør. Vi løb langs Tysklands Kyst forbi Femern til Als i 24 Timer. Det fjendtlige Skib, der var meldt udgaaende fra Lybæk, fandtes ikke.

Atter sad jeg i Ulkebøl Præstegaard, atter hjem-søgtes jeg af Uro i Sindet. Saa rejste jeg til Svoger Petersen i Odense, hvor jeg heller ikke kunde stedes. 27. Maj 1848 maatte jeg af Sted til Als. Om Aftenen naaede jeg Mommærk i Følge med 2 Husmandskoner fra Fyen i Træsko, hver med en Madpose til Manden. Paa Vejen fik de at vide, hvor Regimenterne laa, og jeg fortsatte ene Vandringen til Sønderborg. Hvad nu? Der kom et Regiment fra Kajnæs, her et andet. I Sønderborg myldrede det af danske Krigsfolk. Den tidlige Morgenstund tilbragte jeg paa Hotellet, hvilende paa en Stol. Kl. 8 a 9 gik jeg til Postmester Wernicke, han var oppe og tillod mig at benytte hans Seng. Sove kunde jeg ikke efter den bevægede Nat. Halvt sovende hørte jeg de taktfaste Trin af marscherende Soldater, sprang op. Jo, det var ganske rigtigt. Omtrent Kl. 12 Middag kom de sidste forbi. Med kort Farvel tog jeg min Randsel paa Nakken og fulgte Tropperne. Broen var færdig, Armeen passeret. En Skildvagt paa Sundevedsiden vilde standse mig.

Jeg løb forbi, saa ingen Soldater, ingen saarede eller døde, kun nogle søgende Ambulancesoldater. Hvilket Gensyn i Dybbøl Præstegaard, da Karstensen og Hustru omfavnede mig. De flygtende Forbundstropper havde nylig forladt Byen. Samtalen bevægede sig om den sidste Maanedes Begivenheder. 25. April var vore, efter Kampen om Slesvig By, tilbagegaaende Tropper kommen til Sundeved. Kommandanten i Sønderborg, Riegels, havde begaaet den Genistreg at afbryde Broen til Sønderborg, saa der gik 2 Dage med at overfærge Armeen. Fjenden fulgte dog saa langsomt og forsigtigt, at Overfarten var lykkelig fuldent, inden hans Ankomst.

Riegels havde, før Sammenstødet ved Slesvig fandt Sted, organiseret Folkevæbning paa Als og i Sundeved. Jeg var midt i April til Stede ved en Mønstring, han holdt over Ullerup Sogns frivillige — 300 Mand væbnede med Lanser og Bøsser. I glødende Ord opfordrede han dem til tapper Modstand mod en mulig fremtrængende Fjende, dersom vor lille Hær blev trængt tilbage. Bag Træerne i Graasten Skove skulde de indtage en gunstig Kampstilling. Hurra for Danmark! Hurra for vor tapre Kommandant! Med en Aftægtsmand fra Blans, som havde gjort Tjeneste som Dragon, stod jeg og saa paa Mønstringen. Proprietær Bojsens Avlskarl kommanderede Korpset. Hr. Bojsen (Slesvigholstener) var højre Fløjmand. Min Ledsager yttrede den nedslaaende Formening, at 2 Dragoner og 4 Jægere vilde jage hele Korpset paa Flugt, saa Hvermand løb hjem og skjulte Vaabnene. Men de kom ikke i Fristelse. Derimod lod tyske Befalingsmænd Gaarde og Huse undersøge og fik Vaabnene udleveret, dog ikke alle. Min Nabo, en lille svagelig, pukkelrygget Husmand, gemte sin gode Jagtbøsse i en Dynge Rug, han havde paa Loftet, og foreviste en lille Kanon, den brugte han til at aflive Heste med.

Naar Hesten var kastet om og bunden, satte han Kanonen bag dens Øre og affyrede den, han var nemlig Hesteslagter. Tyskerne lo og lod ham beholde sin Kanon.

Men tilbage til Dybbøl.

Den indkvarterede Major fik efter Middag Melding om de danskes Fremrykning. »Ah, de driller os!« – og blev rolig ved sin Kaffe og Cigar. Næste Melding tog han heller ikke Notits af. Nu bragtes Liget af hans Adjudant, saa kom han paa Benene. En stor Grav blev i Hast gravet Vest for Kirketaarnet og de faldne nedlagt deri. Tyskerne gik tilbage og tog Stilling ved Nybøl. Vi hørte Kanonaden der mod Aften, saa blev alt stille, vi trængte til Hvile. Jeg fik Plads i Enkehuset hos Wallicks. Endnu var jeg ikke indsovet, da, omtrent Kl. 11, Karstensen kaldte mig op. Præstegaarden var fuld af danske Soldater, de skulde indtage en noget tilbagetrukken Natstilling. »Min Hustru har sat den Oksesteg, hvoraf Tyskerne spiste Middagsmad, med mere ind i Spisestuen. Du faar at overtage en Værts Funktioner for Staben, mens jeg og min Hustru vil se til at bespise Soldaterne, som vrimler i Gaarden«. Den kommanderende General Hansen var ordknap, ikke et Ord om Dagens Begivenheder. Efter at have indtaget en lille Forfriskning vandrede han om i Stuen. Saa vovede jeg det Spørgsmaal: »Har Generalen ikke taget theol. Embeds-eksamen?« »Juridisk«, svarede han, idet han snurrede om paa den ene Hæl. Saa meldte Capt. Bauditz ved Midnatstid, at et Kompagni Oldenburgere befandt sig afskaaret paa Broagerland. Generalen vrissede, men gav dog Ordre til at lade Oberst Haxthausen gaa ind med 5. Bataillon og tage Kompagniet. Senere hørte jeg, at Expeditionen var totalt mislykket. Endelig fik jeg et Par Timers Søvn, en god Frokost og gav

mig d. 29. Maj, Maanedsdagen efter min fra Ribe begyndte Hjemrejse, paa Vej til Ullerup.

Straks traf jeg paa 2. Jægerkorps, der gik samme Vej. Jeg sluttede mig til Capt. Stricker. Vi naaede Sottrup, der saa jeg Oberst Morgenstjerne i Spidsen for 12. Bataillon. Pludselig drøede et Kanonskud, nok et. Jeg løb ind til Degnen Poulsen. Et Øjeblik efter kom mine Husfæller fra Ulkebøl Præstegaard, Oberst Rye med Captajnerne Wørishøffer og Kraenold. »Hvad nu?« »Ordre til at gaa tilbage til Sønderborg!« Jeg henter blot min Pibe og Tobakspung hos Degnen. Dennes Hustru og Moder klagede og jamrede, de var bange for, at Huset skulde blive skudt sønder og sammen af Kanonkugler. »Hvad gør vi arme Mennesker?« »Vi lægger os plat paa Gulvet under et Vindue«, sagde jeg trøstende, »der risikerer vi kun at faa nogle Glasstumper i Hovedet!« Men der kom intet Skud. Alt blev stille, jeg fik en Mand til Cosmus Mølle for at spejde om Vejen til Ullerup var fri for Fjender. Der var ingen til Syne. Dog gik jeg udenom Landevejen over Filipdal til Præstegaarden. Gud ske Lov!

Jeg var hjemme efter en urolig Maanedes Fraværelse og traf Hustru og Børn i bedste Velgaaende. De havde haft en Oberst Pfannekucken i Kvarter med Artilleri, derefter en Oberst Rupstein af 6. hannov. Infanteri-Regiment. Min frugtsommelige Hustru var behandlet i den Grad hensynsfuldt, at det var forbudt Soldaterne at aabne en Dør med Larm, at gaa ind i Huset med Sko paa Fødderne. Der var sendt Bud til Ribe med Lejdebrev, at jeg frit kunde passere til Ullerup. Fra Middage hos General Halkett i Diakonaten bragte Obersten Kager og Konfekt hjem til Børnene o.s.v.

Paa Vejen op til Kirken, Christi Himmelfartsdag,

hørte jeg Kanonade fra Nybøl Nor mod Graasten Slot. Fra Kirken blev jeg kaldt ud under Højmesse-salmen. Løjtnant Olufsen af 13. Bataillon havde vovet sig ridende til Kirken, med Bud fra Oberst Rye i Ragebøl, om jeg kunde skaffe en paalidelig Mand til at undersøge, om Prøjserne, som havde forladt Jylland, havde sluttet sig til Forbundstropperne. Jeg lovede at gøre mit bedste.

Paa Hjemvejen fra Kirken fulgtes jeg med Boelsmand Filip Rehoff. I Nærheden af hans Gaard boede Aftægtsmand Jørgen Lorentzen, berygtet for Skovtyveri, men god Patriot. Han havde været med de danske Tropper i Belgien, under de forenede Hæres Okkupation af Frankrig. »Bed, naar De kon mer hjem, Jørgen Lorentzen om at komme til mig i Præstegaarden, helst i Eftermiddag, jeg har et Arbejde til ham.« Manden kom, jeg forklarede ham Sagen. Nu havde Oberst Rupstein til al Lykke glemt et broget uldent Tæppe i Præstegaarden. Det indsvøbte jeg og sendte det med et Par Ord om hans Velvillie mod min forladte Hustru og om hans formentlige Trang til det varme Tæppe.

Dermed gik Spejderen langs Stranden til Varnæs Storskov, traf der paa venstre Fløj et Regiment, foreviste Brev og Pakke, fik den Besked, at 6. hannov. Regiment var det næste mod Syd. Saa gik han udenom hele Linien til højre Fløj mod Syd, spurgte sig for fra Regiment til Regiment, indtil han naaede 6. hannov. Regiment syd fra. Han afleverede Brev og Pakke til Rupsteins Tjener, som medgav ham Svar og Taksigelse til mig, med Bøn om Undskyldning for at have beholdt Brevet. Det var jo hans Forseelse, at Tæppet var forglemt, og Obersten havde endnu ikke opdaget Fejlen, og med Forsikring om sin Redebonhed til at bevise mig enhver Gentjeneste, der stod i hans

Magt. En dansk Dragon og en Jæger bemærkede hans Udgang gennem Forpostlinien, Han bad dem føre sig til Ullerup Præst, som nok vilde give nærmere Oplysning. Saa kom de til mig med Arrestanten, jeg anmodede dem om at bringe ham og Brevet til Oberst Rye i Ragebøl. Denne havde været tilfreds med hans Meddelelser og givet ham 3 Rdl., sagde han ved Hjemkomsten.

Bagefter denne Forretning ængstedes jeg ved Tanken om, at Spejderens Transport over Varnæs til Ullerup og videre til Ragebøl, kunde være iagttaget af en Hjemmetysker, og foranledige min Arrestation. Jeg pakkede derfor min Natsæk med uldent og linned Undertøj. Men der skete intet. Ægge- og Flæskepatrouiller kom og gik uden videre Tiltale end deres: »Vi er sulten, kan vi faa et Bid Brød« o.s.v.

Allerede d. 6. Juni skulde vi erfare, at Prøjserne var til Stede i Sønderjylland. Som vi Kl. 12 sad ved Middagsbordet, meldte Pigen, at to Dragoner vilde tale med mig. Allerede i Morgenstunden havde en større ridende Patrouille vist sig i Byen, just som jeg stod og saa Sandemand Jens Jensen saa Boghvede i en Løkke, han havde lejet af mig uden for Haven. Vi skildtes da ad og gik hver til sit for ikke at vække Fjendens Opmærksomhed paa os. Men nu ved Middagstid fik jeg ikke alene det sædvanlige Spørgsmaal af de to Ryttere: »Er der danske her?« Den ene red over Gaardspladsen og saa ind i Bagerhuset. Da de forlod Gaarden, affyrede de begge deres Pistoler. Hvad betød det? Jeg gik gennem Porten til Ledet ved Landevejen. Der drog en hel Hær frem af Pikkelhuer, Bajonetter blinkede i Solskinnet. Det syntes mig et underligt Tog af Fodfolk, Rytteri og Artilleri, Vogne med Patrontasker. Marschen fremskyndtes aabenbart.

Sydfra knaldede Geværerne lystig fra Nybøl. Snart hørtes Kanonade fra Dybbøl Banker. Ved at høre dette og se de mange forbigående Fjender fik jeg den samme Fornemmelse, som man kender fra en Gyng, der gaar højt. Vil ikke den overvældende Skare af Fjender oprive og tilintetgøre vor lille Krigshær? Fra Bøffelkoppel hørtes Geværsalver med en Lyd som et Læs Smaasten, der væltes af en Vogn. Landevejen var ufremkommelig, opfyldt af Vogne, som sendtes vesterud af den tilbagegaaende prøjsiske Hærafdeling. Til Præstegaarden kom ingen Soldater. Vi begav os til Sengs med Tak til Gud for Frelse og for vore Landsmænds Sejr. Næste Dag hvilede Danske og Tyske ud paa Markerne mellem Sottrup, Avnbøl og Ullerup.

I Juni samledes Prøjserne for at indtage en Forpoststilling, omtrent $\frac{1}{2}$ Mil længere mod Vest. Med en Del andre nysgerrige stod jeg ved Fostermoderens Hus i Byens østlige Udgang, og saa til. Den øverstkommanderende, Fyrst Ratzewill, skuede utaalmodig mod Øst. Hvor bliver Brigade-Møllendorf af? Endelig rykker den frem fra Avnbøl. Den havde taget fejl af Vejen og marscheret en Omvej fra Sottrup over Avnbøl. Hvor blev dog den General tiltalt og irettesat, som var han en forsømmelig Skoledreng, der var kommen 10 Minutter for silde. For hvert strengt Ord tog han ærbødigt til Kasketten. Vi saa dem afmarschere mod Vest. Fra nu af boede vi mellem to Forposter i en Afstand fra hinanden af henved 1 Mil, afskaaren fra Aabenraa, Sønderborg og Graasten.

10. Juni blev min Hustru lykkelig forløst med et Pigebarn. Derefter fandt dog et saa stort Blodtab Sted, at Lægehjælp behøvedes. »Kan De snige Dem gennem de tyske Forposter til Graasten, og anmode Clausen om at komme hurtig?« »Ja, det kan æ, for

Tyskerne er dumme, dem kan æ savt narre«, svarede Jens Sofie. Faa Timer senere havde vi Lægen. Som god Slesvigholstener fik han uden Vanskelighed den kommanderendes Tilladelse. Snart indtraadte en ny Vanskelighed, der skulde undertiden hentes Medicin i Graasten og Lægen konsuleres. Det paatog vor Lærerinde, Emma Bugge, sig, og det gik godt et Par Gange. Hun gik til Gaarden Bøgskov i Forpostlinien, opholdt sig der nogen Tid og gik saa derfra til Graasten. Samme Manøvre foretoges med Held paa Hjemturen; men tredie Gang gik det galt. Majoren paa Bøgskov havde set hende komme fra Ullerup om Formiddagen, og fra Graasten om Eftermiddagen. Han arresterede hende som Spion. Hun forlangte Hjemlov, hendes Frue var syg, og Medicinen foreviste hun. »De bliver her, Medicinen skal jeg nok besørge afleveret.« Virkelig bragte en Gardist mig Pulver og Mixtur, med Melding om. Jfr. Bugges Anholdelse og en Bemærkning om, at hun kunde ventes hjem i Aften. Imidlertid var hun afsendt til Divisionen i Holebøl, derfra vilde man have sendt hende til Flensborg. Hun vægrede sig, og man lod hende omsider vende tilbage til Bøgskov, hvorfra hun kom hjem samme Aften.

Sommeren sneg sig hen. En af de sidste Dage i August traf jeg Capt. Bauditz paa Landevejen. »Fred« var det velklingende Ord, han udtalte. Desværre var det kun Vaabenstilstanden til Malmø. Den varslede Krigen ad Aare. Den provisoriske Regering viste snart slesv.-holstensk Kulør. Jeg havde spurgt Grev Carl Moltke, som opholdt sig nogen Tid i Sønderborg, om vi skulde bekendtgøre Fællesregeringens Anordninger? Han trak paa Skuldrene: »Handel efter Conduite, vi har ingen Magtmidler«. Jeg havde paa 17. S. e. Trin. prædiket over Epist. Eph. 1, 4—6. Min Hustru gik først ud, men gik tilbage og tog min

Arm for at dele Skæbne med mig. Hun havde set Gendarmen staa ved Indgangsdøren. Han hilste imidlertid høflig, og der passerede intet. Men hans Ærinde var at iagttage, om jeg oplæste Regeringens Anordninger fra Prædikestolen. Det gjorde jeg ikke, og saa kom den provisoriske Herredsfoged Nissen, Broager, nogle Dage efter med min Afskedigelse.

Diakonis Hjort blev konstitueret som Hovedpræst i mit Sted. Jeg begav mig til Provst Rehoff i Aabenraa og forklarede ham det uheldige for Menigheden i min Entledigelse under de nuværende Forhold. Der var kun 2 slesv.-holstenske Familier i Sognet. De øvrige Sognefolk vilde maaske afholde sig fra Deltagelse i Gudstjenesten, dersom man nægtede mig Tilladelse til at prædike. Jeg kunde jo prædike til Aftensang Kl. 2, og Hjort vilde vel nok være villig til at give Møde og passe paa, at jeg ikke politiserede. Rehoff tog meget venlig imod mig, ytrede sin Forbavselse over min Dristighed at udsætte mig for Mishandling af Byen Aabenraas Befolkning, hævdede, at jeg saa fejl paa Forholdene. Ullerupperne var ikke dansksindede, omend muligt noget uklare paa Grund af min agitatoriske Virksomhed for Danmark. I hvert Fald maatte nu de politiske Forhold ordnes først. Saa vilde de kirkelige følge efter. I det samme bankedes paa Døren. Ind traadte Hr. Hjort. »Ah, her har vi Hr. Hjort! Hvad siger De til Hr. Feilbergs Andragende at prædike om Eftermiddagen under Deres Tilsyn som konst. Hovedpræst?« »At saa vil ingen møde om Formiddagen, naar jeg prædiker«. Rehoff lo og bød os begge ind til The med hans Damer.

Da jeg lidt efter gik til Herberget, hvor mit Køretøj stod, gav den danske Vært sig til at laste Kongen for hans Lemfældighed. En Mand som Rehoff var let af tæmme. Han skulde blot dømmes til at

tærskes Raps i to Dage og betale 2000 Rdl. i Bøder, saa skulde han blive ked af at agitere for Hertugen af Augustenborg.

Inden jeg blev afsat, havde jeg gjort en Rejse — den sidste — til V. Vedsted og set en Æresport rejst ved Aabenraa for den sl. holst. Byfoged.

Krokonen i Brunde vilde paa ingen Maade tillade, at jeg betalte for Middagsmad til mig og Kusken, eller for Havre til Hestene. Det havde været hende en stor Glæde at beværte den danske Præst fra Ullerup. En anden Gang havde jeg set Bønder paa Als ledsage den tysksindede Præst Petersen fra Notmark til Færgen, at han kunde flytte til sit tyske Fædreland.

Efter Indbydelse flyttede jeg mig selv til Boelsmand P. Christiansen i Rufas. Møblerne fik Plads paa min Nabo Math. Petersens Loft. Et Par Heste og et Læs Havrekærve modtog Bmd. Jens Andresen i Ullerup. Min Hustru og Børnene fik Plads i den ledige Bispegaard i Kettinge paa Als og Kost hos Provst Stephansen fra Broager, som ligeledes var entlediget og holdt Husholdning der.

I Rufas levede jeg højt af slagtede Gæs og Gaa-sepølser til ind i Decbr. Da flyttede ogsaa jeg til min Familie i Kettinge. Biskop Hansen, Sognepræst i Igen, anmodede mig nemlig om at besørge Præstegerningen i Notmark, hvorfra Bønderne havde udvist Præsten Fangel, som han havde konstitueret i Slaikærs Sted i Adserballe, ønskede at bytte med mig i Haab om, efter Krigens endelige Afslutning, at blive kaldet til det mere indbringende Embede i Notmark. Det til-lodes.

Jeg købte en Ridehest, der solgtes ved Auktion i Augustenborg. Det var en Pasgænger, overmaade behagelig at ride paa fra Kettinge til Adserballe, naar jeg havde Forretninger. Mange fyldte ikke op i Kir-

ken — hverken af Sognefolket eller Indkvarteringen.

Sidst i Marts samledes vore Tropper eller en Afdeling af dem paa Als. Vaabenstilstanden udløb 1. April og Felttoget aabnedes. Langfredag kastedes Tyskerne ud af Sundeved.

Jeg red til Ullerup i Paasken, satte min Hest hos Mølleren i Cosmusdam og vandrede derfra til Ullerup. 4 Huse var afbrændte under Sammenstødet. Pester Jensen var vred, fordi Kongen leverede Feltslag, hvor Beboerne var danske. Kristen Nielsen Smed havde maattet lade sin Kone, som var ved at føde, bære i Sengeklæder ud af hans brændende Hus. Han var ikke vred. Farver Hansen havde hejst Danebrog, just som Tyskerne flygtede ad Skoven til, hvad vilde de gøre ham, om de kom igen? Maaske havde de set Flaget ved hans Hus.

Præsten var flygtet vester ad under Kampen, men var kommen tilbage. Det var intet godt Tegn. Mismodig red jeg hjem denne 1. Paaskedag 1849 den 7. April.

Det var nok Skærtorsdag, at »Hekla« haltende med et Hjul dampede til Sønderborg. Folkene i en Baad, som landede, var tavse og tvære. Endelig erfarede man, at »Gefion« var taget af Fjenden og »Chr. VIII.« sprunget i Luften. Snart kom en Jobspost om et tabt Slag ved Kolding d. 23. April.

Efter min kære Svoger V. Petersens Indbydelse besluttede vi at tage til Odense, og denne Beslutning sattes i Værk en Dag, da Vejret var smukt. Jeg begik da den Fejl, at rejse uden Biskoppens Vidende, hvorfor han skriftlig gav mig en fortjent Irettesættelse.

Efter Slaget ved Fredericia blev jeg af Feltprovst Carl Bojsen konstitueret som Feltpræst for Garnisonen i Odense. D. 6. Juli Kl. 2 Eftm. ankom de første Vogne med saarede. Vi saa ingen Medhjælpere,

hjalp nogle op i Sengene og fik Blodet vasket af dem. Der indfandt sig snart en Læge, men ogsaa flere saarede.

Snart voksede Lazarettens Antal i Odense til 11. Nu fik jeg dagligt Arbejde dels med Sygebesøg, dels med Søndagsgudstjeneste i de forskellige Lokaler. Naar jeg stod paa en Trappeafsats og Dørene var aabne i Stuerne, kunde jeg høres fra mange Senge, og det var forunderligt rørende at se Ringen omkring mig af de lettere saarede med Bind om Hovedet eller Armen. Paa Opmærksomhed og Andagt hos Tilhørerne mangede det ikke.

Lazarettet forfnattede besøgte jeg kun een Gang. Paa Tyfusstuerne kom jeg oftere. Overlæge Nielsen raadede mig til at tage en Nellike i Munden og undgaa Synkning af Spyttet.

Jævnlig forefaldt Begravelser. General Vedel og Præsten gik i Spidsen for det store Følge af Byens Haandværkerforeninger med Flag, og mange andre baade fra By og Land, til Kirkegaarden uden for Byen. Jeg kunde ikke bekvemme mig til at sige om de døde, at de havde hengivet deres Liv i Døden af Kærlighed til Fædrelandet. Jesus Christus har indskrevet os i Daaben til Soldater i sin Hær. Maalet for Kampen er Udryddelse af hans Fjender i os og uden om os. Magt dertil giver han. Betingelsen for at tilegne os denne Livsmagt er Tro paa ham som vor sejrige Fører, og vor Tro styrkes ved tillidsfuld Bøn. Lad os bevare vor største Skat, hans Aand, hans Ord, og vi skal være i Stand til under alle Omstændigheder at gøre vor Pligt, være taalmodige under Trængsler, sætte Foden paa Nakken af Døden, ja fryder os ved at se Himlen aaben og gaa ind til Vorherres Glæde. Kort sagt, jeg talte mere til de levende end om de døde.

Imidlertid blev Freden sluttet med Tyskland, Søns

derjylland besat med svenske Tropper i den nordlige Del, prøjsiske i den sydlige. I August besøgte jeg Als og Sundeved, saa svenske Soldater holde Bøn i Sønderborg og danske Fanger blive udvekslede med tyske paa en Mark i Dybbøl Sogn. En Line var spændt mellem to Pæle lavt ved Jorden. To tyske Skildvægter stod paa den ene Side, to danske paa den anden. Fangerne kom een ad Gangen, hoppede over Snoren og var fri. I Baggrunden henad Nybøl ventede festligklædte Damer de frigjorte Schlesvig-holstenere med Kranse og Sange. Naturligvis!

I Blans blev Middagsmaden hurtigt færdig for den uventede Gæst. En Pose Kryddertvebakker paa et Søm ved Kakkellovnen leverede Fylden i den kogte Mælk. Mens jeg nød denne Formad, lavede Husmoderen en Æggekage isprængt med Flæsk. Posen med Tvebakker har jeg set i mange Bøndergaarde.

Ved Mikkelsdagstid var de fleste syge og saarede enten udskreven som helbredet eller afgaaet andet Steds hen. For de tilbageblevne Invalider gjordes et tarveligt Gilde paa Slottet. Karstensen meldte sin Genkomst til Dybbøl, og jeg forlod Odense og tog mit Kvarter hos ham, ventende Ordre til at tiltræde mit Embede i Ullerup, men jeg ventede længe. Karstensen forlod jeg efter nogen Tids Forløb, fordi jeg foretrak Ophold i Ullerup Sogn.

Endelig kom Ordren. I Januar 1850 havde jeg at møde hos Fr. Petersen og spørge, om han vilde rykke godvillig ud eller foretrække Transport af Gendarmer. Den samme Forespørgsel, der blev henvendt til mig af prov. Herredsfoged Nissen i Oktbr. 1848. Petersen fandt det urimeligt at foretrække, da Tyskland dog snart vilde og kunde sætte sin Villie igennem over for Danmark, men maatte naturligvis under Protest vige for Magten. Han bad om nogle Ugers Henstand

for at ordne sine Sager og flytte. Han viste mig de 6 Jernkøer⁴⁾ han havde anskaffet. De var rigtignok betydelig bedre end de, jeg havde efterladt. Dertil indsaa jeg, det vilde være ham en let Sag at omveksle dem med ringere, saa jeg var villig til at give et Tillæg af 8 Rdl. for hver Ko. Vi røg en Fredscigar, drak et Glas Rhinskvind og saas aldrig siden.

1) Nærværende Artikel udgør en Fortsættelse af Artiklen i forrige Aarbog S. 69—96, hvor der findes en beklagelig Trykfejl i Titlen, S. 69. Der skulde kun staa: Af Pastor N. L. Feilbergs Erindringer.

2) N. L. Feilberg var Sognepræst 1834—38 i Alslev—Hostrup og 1838—47 i Vester Vedsted.

3) Feilbergs Sønner.

4) Et vist Antal Køer hørte til Præstegaarden og skulde overleveres fra Formand til Eftermand, disse kaldtes Jernkøer.
